

Edebiyat

Dr. Neclâ

PEKOLCAY

(İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
İslâmî Türk Edebiyat Öğretmeni)KUTADGU BİLİĞ VE
ATEBETÜ'L-HAKAYIKIN
KARŞILAŞTIRILMASI

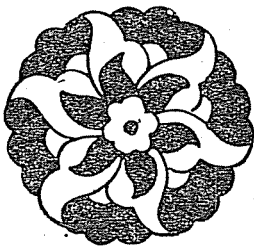
KUTADGU bilig ile Atebetü'l-hakayık, dış görünüşleri bakımından, karşılaştırılırsa, her iki eserin de, birçok dini eserlerde olduğu gibi, bir münâcaat ile başladığı ve yine dini eserlerin başında yer alan na't v.b. parçalarla devam ettiği görülür. Nihâyet nasihata girişen iki eser şâirinin de aynı mevzûlara temâs etmeleri, onların gerek İslâmî eserlerde, gerekse Türk topluluğunun müşterek bahislerinde birleşmelerinin tabii neticesidir.

Eserler dil bakımından gözden geçirilirse, Atebetü'l-hakayık'ta Arapça kelimelere kolayca yer verildiği söylenilebilir.

Mûtaad üzere, imâleler mevcut ise de, aynı bahirde (mütেকârib) kaleme alınmış olan eserlerin şâirlerinin vezne hâkim durumunda bulunduğu kaydedilebilir.

Mevzuun şekillenışı içinde, Kutadgu bilig'in bir bütün eser, Atebetü'l-hakayık'ın ise parçalardan müteşekkil bir nasihat kitabı durumunda bulunması, eserleri birbirinden ayıran başlıca noktadır. Bu çerçevede içinde Kutadgu bilig'in, münâzara şeklinde, bir bütün mevzuu geliştirdiğini söylerken, burada hülâsasını vermek uygun olacaktır :

«Her türlü meziyete sâhip olan, fakat kendi muhitinde meziyetlerinden istifâde edilmediği için, vaktini boş geçiren Ay-Toldı (saâdeti temsil eder), bir gün hükümdar Kün-Toğdı (doğru kanunu temsil eder)'nın iyiliklerini, meziyetlerini ve etrafına fazîl letli adamları topladığını öğreniyor. Onun hizmetine girmek, kendisine faydalı olmak niyetiyle, uzun ve eziyetli bir yolculuğa katlanarak hükümdârın bulunduğu şehre gidiyor. Hükümdar onu kendisine vezir yapıyor. Sonra Ay-Toldı'nın oğlu Öğdülmiş (aklı temsil eder) büyüyor, hükümdârın itimâdını kazanarak, babasının yerine geçiyor. Her türlü fazîlet ve meziyete sâhip olan bu âlim vezir, devlet işlerinde olduğu kadar, şahsî düşünce ve hareketlerinde de, hükümdârın yardımcısı durumunu muhâfaza edi-

yor; devletin en yüksek müesseseleri hakkında ona fikirler veriyor.

Öğdülmiş'in kardeşi Odgurmış (âkıbeti temsil eder), dünyadan elini eteğini çekmiştir. Hükümdârın, Öğdülmiş ile ona gönderdiği ikinci mektubu üzerine, şehre, insanlar arasına dönmeye râzı oluyor; fakat bu defa da cemiyet vazifelerini başaramayacağı korkusu ile, bundan vazgeçiyor. Lâkin hükümdar bu muhterem zâtın nasihatlerini hiç değilse bir kere olsun,

ÜMİT KAPISI

*Ümitsiz yaşamak yaraşmaz bize
Umdukların bir gün kâr olur elbet
Namus teminatı hicaptır yüze
Suçlunun tövbesi âr olur elbet.*

**

*Hayatın maksadı Allahı bilmek
Hevadır hebadır O'nsuz her emek
Kurtuluş yolunda O'nun yürümek
Yoksa son menzilin nâr olur elbet.*

**

*Ümitvâr ol gönül gülsün kaderin
Muzaffer bir nefes al derin derin
Azmine sahip ol cehdinden emin
Felek Mustafa'ya yâr olur elbet.*

MUSTAFA TOPUZ

dinlemek arzusundan vazgeçmiyor; zâhid gelmediği takdirde, kendisinin ona gideceğini söylüyor. Nihâyet zâhid, hükümdârı ziyaret edip, sözleriyle, onu te'siri altına alıyor. Kün-Toğdı, bu dünyanın hiçliği karşısında, bu kadar ağır yük yüklenmenin mânasızlığını düşünüyor. Fakat Öğdülmiş ona yine vazife ve mes'ûliyetini hatırlatarak hükümdârı iyilikte devâma teşvik ediyor.

Günler geçmekte, Öğdülmiş ihtiyarlamaktadır. Ölümü düşünerek, tevbe etmek mecbûriyetini hissediyor; bu mevzû etrafında da Odgurmış ile istişâre etmek istiyor. Kardeşi Odgurmış, onun tevbe etmek istediğini yerinde bulmakla berâber, dünyâ ile ilgisini kesmek arzusunu tasvib etmiyor; memleket hizmetinde onun yerine kötü bir adam gelirse, halkın huzuru kaçır ve Öğdülmiş Allah indinde makbul olmaz fikrindedir. Nihâyet Odgurmış, Öğdülmiş'i vazifesine devam etmek lüzûmuna inandırıyor.

Bir müddet sonra Odgurmış hastalanıyor. Öğdülmiş onu görmeye gidip dönüyor. Hasta bıraktığı kardeşini tekrar görmek için gittiği zaman, onun ölmüş olduğunu öğreniyor ve buna çok üzülmüyor. Hükümdar da onunla birlikte üzülmüyor.

Nasihatler hissedilir bir şekil aldığı takdirde, kısmen te'sirini kaybeder. Heyecânın hâkim duruma geldiği öğütler ise, kütleleri arkasından sürüklemek kuvvetindedir. Didaktik (öğretici) gaye ile kaleme alınan eserlerin bâzılarında müellifler veya şâirler, fikir silsilesini heyecânın potasına dökme başarılmışler, hem fikre ve hem hisse hitâbedebilir bir kuvvete sâhib olmuşlardır ki, bu kuvvet Dinî eserlerde daha belirli ve müessirdir. **Kutadgu bilig** bu nevîden eserlerin en güzellerindedir. Mantık ve his, bu eserin beyitlerinde kolayca bağdaşır :

172. «Sözü çok söyleme, sırasında ve az söyle; binlerce söz düğümünü bu bir sözde çöz».

203. «Benim bilgisiz ile hiçbir sözüm yoktur; ey bilgili işte ben senin kulunum».

204. «Sözümü sana söylemiş olduğum için, çekinerek, işte böyle senden özür diledim».

205. «Sözü söyleyen yanılabilir ve şaşırır; anlayışlı isterse, bunu düzeltir ve tashih eder».

231. «Gençlik kaçır ve hayat uçar; bu rüya gibi dünyâdan kendin çabuk göçersin».

232. «Hayatı semâye yap, bunun fâizi iyiliktir; bu sana yarın için iyi yiyecek ve giyecek te'min eder».

249. «Kötülük ateştir; ateş ise, yakıcıdır; onun yolunda geçilebilecek bir geçit yoktur».

364. «Kimin yaşı kırkı geçerse, gençlik ona : — Allaha ısmarladık, der».

365. «Elli yaşım bana elini değdirdi; kuzgun tüyü gibi olan saçımı kuğu tüyüne çevirdi».

366. «İmdi altmış : — Bana gel, diye çağırıyor; ecel pususuna düşmezsem, şimdi oraya gideceğim».

369. «Ey elli, ben sana ne yaptım sanki, neden bana şimdi böyle kin bağladın».

371. «Vücüdüm ok, gönlüm yay gibi idi; şimdi vücüdüm yay oldu, gönlümü ok yapmalıyım».

391. «Ey Rabbim, benim bu aczimi bilirsin; her sıkıntı ve müşkülümü ben sana açarım».

392. «Bunlardan bir tekinin şükürünü bile ben sana edemem; senin hikmetine akıl ermez».

(bk. tercüme : R. Rahmeti Arat, nşr. TTK, Ankara, 1959).